

Словенска терминологија данас

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC MEETINGS

Volume CLXVII

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITERATURE

Book 28

SLAVONIC TERMINOLOGY TODAY

Accepted at the 5th meeting of the Department of Language and Literature
of 30th May, 2017, on the basis of reviews presented by *Predrag Piper*
and *Rajna Dragičević*

Editors

PREDRAG PIPER, full member of the Academy
Dr VLADAN JOVANOVIĆ

BELGRADE

2017

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXVII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Књига 28

СЛОВЕНСКА ТЕРМИНОЛОГИЈА ДАНАС

Примљено на V скупу Одељења језика и књижевности
од 30. маја 2017. године, на основу реферата
академика *Предрага Пипера* и проф. др *Рајне Драгићевић*

Уредници

академик ПРЕДРАГ ПИПЕР
др ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ

БЕОГРАД
2017

Издају
Српска академија наука и уметности
и
Институт за српски језик САНУ

Уређивачки одбор

Предраг Пипер, редовни члан САНУ, Слободан Реметић, редовни члан АНУРС,
проф. др Мато Пижурица, проф. др Срето Танасић, проф. др Софија
Милорадовић, проф. др Рајна Драгићевић, доц. др Исидора Бјелаковић,
проф. др Викторија Людвигівна Иващенко, проф. др Сергей Викторович
Гринев-Гриневић, др Сергей Дмитриевич Шелов, prof. dr Ewa Wolnicz-Pawłowska,
к. ф. н. Вячеслав Константинович Щербин, др Марина Спасојевић и
др Владан Јовановић

Рецензенти појединачних радова

проф. др Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, проф. др Гордана Јовановић,
проф. др Мато Пижурица, проф. др Људмила Поповић, проф. др Срето Танасић,
dr Peter Weiss, prof. dr Ewa Wolnicz-Pawłowska, проф. др Рајна Драгићевић,
проф. др Душко Витас, проф. др Сергей Викторович Гринев-Гриневић,
проф. др Софија Милорадовић, проф. др Александар Милановић, др Марта
Бјелетић, др Снежана Петровић, др Викторија Людвигівна Иващенко,
доц. др Исидора Бјелаковић, к.ф.н. Вячеслав Константинович Щербин,
др Владан Јовановић

Лектор и коректор радова на српском језику
Марија Селаковић

Коректура резимеа на енглеском језику
Clare McGinn Zubac

Превод и коректура резимеа на руском језику
Свејлана Гољак, Эльвира Анатольевна Сорокина

Коректура радова на руском језику
Эльвира Анатольевна Сорокина

Припрема за штампу
Милан Тасић

Тираж 400 примерака

Штампа
Службени гласник, Београд

САДРЖАЈ

Уводно слово 9

I. ПОГЛЕД НА РАЗВОЈ ТЕРМИНОЛОШКИХ И ТЕРМИНОГРАФСКИХ ИСТРАЖИВАЊА У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА. ПРАВЦИ У ТЕРМИНОЛОГИЈИ

Викторія Людвігівна Іващенко: Слов'янське термінознавство:
проблематика й перспективи розвитку 15

Эльвира Анатольевна Сорокина: Формирование теории
языка для специальных целей (ЯСЦ) 29

Сергей Викторович Гринев-Гриневиц: Антропологистика
как современное развитие терминоведения 41

Кацярына Пятроўна Любецкая: Спецыяльная лексіка
беларускай мовы як аб'ект даследавання беларускіх
лінгвістаў у канцы ХХ – пачатку ХХІ стст. 51

Marta Małachowicz: Prace dyplomowe z dziedziny terminologii
i terminografii powstałe w instytucie komunikacji
specjalistycznej i interkulturowej uniwersytetu
warszawskiego w latach 2010–2015 61

II. ТЕРМИНОЛОГИЈА И РЕЧНИЦИ

Сергей Дмитриевич Шелов: Универсальный терминологический
словарь: новый тип терминологических словарей 71

Юрий Николаевич Марчук: Проблемы многоязычной
терминографии 85

Марија С. Ђинђић: Обрада лингвистичких и
граматичких термина у двојезичном описном
речнику (на примеру Новог турско-српског речника /
Yeni Türkçe-Sırpça Sözlük) 91

Данко Шипка: Двојезична терминографија исламских термина	101
Рада Стијовић, Олга Сабо, Ранка Станковић: Речник САНУ као база терминолошких речника (на примеру Речника кулинарства)	109
Володимир Володимирович Дубичинський: Терминографичні праці харківських лексикографів	125
Вячеслав Константинович Щербин: Отраслевая лексикография Беларуси	135

III. ГРАМАТИЧКА И ЛИНГВИСТИЧКА ТЕРМИНОЛОГИЈА

Јованка Радић: О логичким основама српских лингвистичких термина на <i>-ица</i> и <i>-ина</i>	149
Милош М. Ковачевић: О термину субјекат у србистици	173
Вељко Ж. Брборић: Српска правописна терминологија данас – у науци и настави	187
Драго Тешановић: Централни и периферни суфикси у српској дериватологији	197
Сања Ж. Ђуровић: Основни појмови морфематике српског језика	213
Марина Љ. Спасојевић: Појмовно-терминолошки апарат при проучавању глаголског вида и сродних појава у србистици у светлу аспектолошких приступа	229
Наташа С. Вуловић: Употреба основних фразеолошких термина у српској (и словенској) лингвистици	243
Владан З. Јовановић: Српска терминологија у <i>Речнику словенске лингвистичке терминологије</i> из угла савременог стања српске лингвистике	253
Milan Harvalík: Slovánská onomastická terminologie v mezinárodním kontextu	267
Iveta Valentová: Slovenská onomastická terminológia	277

IV. СТАНДАРДИЗАЦИЈА ТЕРМИНА У ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ. ТЕРМИНИ И КЊИЖЕВНОЈЕЗИЧКА НОРМА

Виктор Д. Савић: Српски називи документа у средњем веку – према самим документима (1189–1346)	291
Исидора Г. Бјелаковић: Синонимија у терминологији код Срба у 18. и 19. веку (математичка географија и астрономија)	305
Александар М. Милановић: Развој српске терминолошке мисли у 19. веку: допринос Лазе Костића	317

Марина С. Јањић: Школска терминологија у дијахронијској перспективи	331
Ewa Wolnicz-Pawłowska: Problemy terminologiczne w działalności UNGEGN	343
Tanja Fajfar: Jezikovnokulturna ustreznost kot terminološko načelo	351
Mojca Žagar Karer: Terminološko svetovanje: izkušnje in perspektive	361
Lana Hudeček: Anglizmi u hrvatskome nazivlju	371
Milica Mihaljević: Terminologija kao deskriptivna ili preskriptivna znanost – stanje u Hrvatskoj	383

V. ТЕРМИН И ЛЕКСИЧКИ СИСТЕМ

Милорад П. Дешић: Специјална лексика и полисемија	407
Рајна М. Драгићевић: Детерминологизација као процес општег лексичког фонда	417
Mariusz Górnicz: Czy naukowcy z krajów słowiańskich lubią terminy metafory?	425

VI. ФУНКЦИОНАЛНА РАСЛОЈЕНОСТ ТЕРМИНОЛОШКОГ ИЗРАЗА – НАУЧНА, ПРОФЕСИОНАЛНА (СТРУЧНА) ТЕРМИНОЛОГИЈА И СПЕЦИЈАЛНА ЛЕКСИКА ДУХОВНЕ И МАТЕРИЈАЛНЕ КУЛТУРЕ НАРОДНИХ ГОВОРА

Ружица С. Левушкина: Лексеме из општег лексичког фонда као термини у сфери православне духовности	439
Альбіна Анатоліївна Ковтун: Способи непрямой номінації релігійних понять в українській мові	451
Ђорђе Р. Оташевић: Рад на српској слободнотидарској терминологији	461
Гордана Р. Штасни: Термини у домену нанотехнологије	469
Оксана Чмелікова-Газдошова: Субстантивовані прикметники в українській і чеській юридичній термінології	481
Бојана С. Милосављевић: Филозофска лексика у речнику и у говору	493
Милан С. Ајдановић: Грецизми у српском географском терминосистему	509
Валентина Федоровна Новодранова: Когнитивное моделирование терминосистемы предметной области знания	521
Ольга Михайловна Рылкина: Способы терминообразования русских нозологических терминов (на материале русскоязычной терминологии детской кардиологии)	529

Тамара Валентиновна Рожкова: Статус и типологизация глагола в медицинской терминологии	537
Елена Викторовна Рыжкина: О некоторых динамических процессах в современной русской терминологии	549
Маргарита Николаевна Лазарева: О соотношении интернационального и национального в научных названиях растений (на материале русского языка)	557
Оксана Вікторівна Нарушевич-Васильсва: Семантико-тематична та категорійно-поняттєва організація української термінології харчової промисловості	567
Драгана И. Радовановић: Од Вукове трпезе из његовог Рјечника до Матичиног једнотомника	577
Неђо Г. Јошић: Народни називи воћака код Срба и критеријуми њиховог раслојавања	587
Мирјана С. Петровић-Савић: Из географске терминологије Јадра	599
Ивана В. Лазић-Коњик: Лексика традиционалне културе према тематским пољима	613
Софија Ј. Мићић-Кандијаш: Лексиколошки и лексикографски аспекти превођења енглеских медицинских израза на српски	625

VII. ЕЛЕКТРОНСКЕ ТЕРМИНОЛОШКЕ БАЗЕ ПОДАТАКА И ЊИХОВА ПРИМЕНА У ТЕРМИНОЛОГИЈИ, ТЕРМИНОГРАФИЈИ И ЛЕКСИКОГРАФИЈИ. ТЕРМИНОЛОШКИ САЈТОВИ И ПОРТАЛИ

Александр Васильевич Зубов: Способы автоматического извлечения терминов из текста	639
Paweł Kowalski, Zofia Rudnik-Karwatowa: Wykorzystanie terminologii w systemie informacyjno-wyszukiwawczym językoznawstwa sławistycznego iSybisław	643
Maja Bratanić, Ana Ostroški Anić, Siniša Runjaić: Od baze do portala – razvoj nacionalne terminološke infrastrukture	657
Jana Levická: Počiatky slovenskej terminologickej databázy a jej súčasnosť a budúcnosť	667
Максим Олегович Вакуленко: Віртуальна українсько-російсько-англійська термінографічна лабораторія з фізики: сучасні лінгвістичні технології у фаховій мові	679

УВОДНО СЛОВО

Зборник пред нама настао је из реферата изложених на Међународном научном симпозијуму *Словенска терминологија данас*, који се одржао 11–13. маја 2016. године у Београду, у организацији Српске академије наука и уметности (Одељења језика и књижевности), Института за српски језик САНУ, Академије наука и умјетности Републике Српске (Одјељења књижевности и умјетности) и Матице српске. У Организационом одбору скупа били су: Предраг Пипер, редовни члан САНУ, Слободан Реметић, редовни члан АНУРС, проф. др Срето Танасић, проф. др Софија Милорадовић, проф. др Мато Пижурица, проф. др Рајна Драгићевић, доц. др Исидора Бјелаковић, др Викторија Људвиговна Ивашченко, к. ф. н. Вјачеслав Константинович Шчербин и др Владан Јовановић. Секретари Организационог одбора били су др Марина Спасојевић и др Мирјана Петровић-Савић, а научни секретари: Весна Ђорђевић и Бојана Томић. Будући да је један од основних циљева с којим је основано Друштво српске словесности био рад на стварању српске научне терминологије, одржавање Симпозијума у оквиру програма обележавања 175 година од оснивања Друштва, данас Српске академије наука и уметности, била је прилика изнова се подсетити овог важног догађаја.

На Међународном научном симпозијуму *Словенска терминологија данас* изложено је 63 реферата, а учесници су били из 11 земаља: Србије, Републике Српске (Босна и Херцеговина), Хрватске, Словеније, Пољске, Чешке, Словачке, Русије, Белорусије, Украјине и Сједињених Америчких Држава.

Првог дана, пре него што је Симпозијум званично био отворен, одржан је састанак чланова Терминолошке комисије при Међународном комитету слависта, по унапред припремљеном програму Комисије. На састанку Комисије, поред осталог, разговарано је о динамици рада на изради колективне монографије *Словенска терминологија крајем 20. и почетком 21. века* и изради библиографије радова из терминолошке лингвистичке проблематике за поменути период. Поред чланова Комисије, на Симпозијуму су учествовали домаћи и страни филолози из више лингвистичких дисциплина, будући да терминологија представља важан сегмент номенклатуре сваке појединачне науке, дисциплине, па тако и лингвистике у целини.

Скуп је отворен поздравном речју потпредседника Српске академије наука и уметности академика Љубомира Максимовића, а потом су поздравне речи упутили и представници других установа у својству организатора и покровитеља скупа: проф. др Слободан Реметић, редовни члан Академије наука и умјетности Републике Српске, др Миодраг Матицки, потпредседник Матице српске, проф. др Срето Танасић, директор Института за српски језик САНУ, и проф. др Љиљана Бајић у име Савеза славистичких друштава Србије и Међународног комитета слависта. На пленарној седници, којој су председавали академик Предраг Пипер, др Викторија Људвиговна Ивашченко и проф. др Срето Танасић, изложено је седам реферата, у којима су представљена истраживања у области терминологије из седам словенских лингвистичких средина: Украјине, Русије, Словеније, Белорусије, Пољске, Хрватске и Србије.

Другог дана скупа организоване су две паралелне секције, уобличене у два преподневна и два послеподневна блока. Након сваког блока предвиђена је и реализована петнаестоминутна дискусија. У оквиру прве секције изложено је деветнаест реферата, у којима су обрађивани проблеми из лингвистичке терминологије у словенским језицима, затим представљене анализе термина из разних области знања и стваралаштва из угла етимологије, историјског развоја и савременог стања, анализирана практична питања упоредне и вишејезичне терминологије и терминографије. У оквиру друге секције, изложено је деветнаест реферата, у којима су обрађене теме везане за место термина у лексичком систему словенских језика, упоредно изучавање терминолошких система, израду терминолошких електронских база и портала, као и израду терминолошких речника.

Током трећег дана скупа паралелне секције подразумевале су преподневни и један послеподневни блок (само у првој секцији), након којих је, такође, организована петнаестоминутна дискусија. У оквиру прве секције изложено је дванаест, а током друге секције седам реферата. У рефератима су обрађиване теме које се односе на функционалну раслојеност терминолошког израза, затим питање терминологије у језицима специјалне намене, проблем интернационализације и национализације у терминологији словенских језика итд. С обзиром на славистичку природу скупа, теме реферата, као што је било очекивано, у првом реду биле су посвећене дескриптивним, нормативним и компаративним аспектима словенске терминологије данас и у њеној историји.

Радови представљени у овом зборнику одражавају главне токове у којима се у словенском свету данас развија терминологија схваћена у два основним значењима – као 1) уређен систем специјалних лексичких јединица у служби одређене науке, струке, духовности, уметности и сл. и као 2) аутономна лингвистичка дисциплина која се бави изучавањем термина као

јединица термилошког система. Садржај зборника чине радови који су груписани у оквиру следећих целина: *I. Поглед на развој термилошких и термилографских израживања у словенским језицима. Правци у терминологији, II. Терминологија и речници, III. Грамаичка и лингвистичка терминологија, IV. Стандардизација терминологије у прошлости и садашњости. Термини и књижевнојезичка норма, V. Термин и лексички систем, VI. Функционална слојеност термилошког израза – научна, стручна (професионална) терминологија и специјална лексика духовне и материјалне културе народних говора, и, као последње поглавље, VII. Електронске термилошке базе података и њихова примена у терминологији, термилографији и лексикографији. Термилошки сајтови и портали.*

Овај симпозијум била је zgodна прилика да се сагледа српска терминологија у ширем словенском лингвистичком контексту, да се погледа оно што је досад урађено и оно што још треба урадити. С друге стране, учешће великог броја домаћих лингвиста на скупу и објављивање њихових радова у овом зборнику омогућује да се српска лингвистика у пољу терминологије на ваљан начин представи широј словенској публици.

Уредници

SLOVANSKÁ ONOMASTICKÁ TERMINOLOGIE V MEZINÁRODNÍM KONTEXTU

Milan Harvalík*

První část příspěvku analyzuje současný stav mezinárodní onomastické terminologie a ukazuje, jak by jednotnější terminologie napomohla dalšímu vývoji onomastických výzkumů. Autor informuje o historii a aktivitách terminologické skupiny při International Council of Onomastic Sciences (ICOS), jíž předsedá, a o dosavadních výsledcích její práce.

Záměrem druhé části referátu je iniciovat nové, revidované a rozšířené vydání publikace *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika*. Podrobně jsou analyzovány návrhy a doporučení, jak při práci s onomastickou terminologií pracovat.

Klíčová slova: onomastika, terminologie, International Council of Onomastic Sciences, *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika*

Zvláště v druhé polovině 20. století jsme v souvislosti s důrazem kladeným na rozvoj obecné teorie onomastiky svědky hlubšího propracování onomastické terminologie. Příčin zájmu o tuto specifickou onomastickou subdisciplínu je více, jednou z hlavních je však podstatně vyšší mezinárodní spolupráce a provázanost, než tomu bylo v minulých letech. Onomastická terminologie, stejně jako terminologie jakéhokoliv vědního oboru, nutně vychází z obecně teoretických konceptů příslušné disciplíny. Na základě různých tradic jednotlivých onomastických škol tak vzniklo několik rozdílných terminologických systémů. Uvedená skutečnost má za následek, že v současné onomastické terminologii vládne značná míra nejednotnosti, často se objevují individuální neologismy a ad hoc utvořené termíny, naproti tomu je však málo propracovaná terminologie související s organizací onymie, s propriálně pojmenovávacími procesy, s fungováním proprií v komunikaci a s jejich jazykovou strukturou (srov. Šrámek 2003: 35, Harvalík 2005b). Takováto různorodost je důsledkem nestejně stupně propracování teoretických přístupů k vlastním jménům a různých náhledů na ně a představuje značnou komplikaci jak pro mezijazykové kontrastivně pojaté studie, tak i pro další rozvoj principů obecné teorie onomastiky.

Přitom však právě nejrůznější aspekty vytváření, užívání a definování onomastických termínů patří mezi ty, které jsou už po celá léta v centru pozornosti.

* Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., Praha, Česko; harvalik@ujc.cas.cz

Základy k jednotné terminologii byly položeny v řadě jedno- či vícejazyčných slovníků onomastické terminologie a v přehledech terminologických systémů. O důležitosti, která je onomastické terminologii přikládána, svědčí i ten fakt, že se jí věnují rovněž práce primárně orientované buď širěji, nebo na jinou problematiku.

Terminologické slovníky spolu s excerpcí onomastických prací posledních let dokazují rozmanitost používané terminologie. Jedním z markantních příkladů jsou příspěvky v encyklopedii *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik*, na jejichž základě L. Zgusta stanovil několik základních terminologických systémů (Zgusta 1995, 1996: 1884–1890, 1998). Každý z těchto systémů je přitom výsledkem vývoje a profilace různých teoretických přístupů k nauce o vlastních jménech, je respektován badateli hlásícími se k jednotlivým onomastickým školám a směrům a jeho užívání má určitou tradici.

Nejednotný pohled na onomastickou problematiku dokládá mj. chápání toho, co je a co není vlastní jméno. Postoje onomastiků se v tomto bodě rozcházejí v závislosti na tom, jakou školu tyto badatelé reprezentují. Klasickou skupinou, u níž se liší názory na její status, jsou etnonyma. Zatímco např. v dánštině nebo ruštině jsou hodnocena jako apelativa (i když Podol'skaja ²1988: 153 upozorňuje na jejich úzkou spojitost s antroponymy a toponymy), česká onomastika a lingvistika je řadí k propriím; další odborníci soudí, že etnonyma ve formě plurálu jsou jména vlastní, v singuláru apelativa (k problematice etnonym srov. Dalberg 1997, tam i další literatura). Dalším příkladem jsou označení tanců či květin, která jsou v některých onomastických školách chápána jako propria. G. Bauer (1985: 55) uvádí mezi vlastními jmény pro němčinu doklady jako *Portland-Zement, Acryl, Nylon, Faradayscher Käfig, Bessemerbirne, die Völkerwanderung, der Barock*, které mohou být v jiných jazycích hodnoceny jako apelativa.

Hlavní problémy, na něž při konfrontaci jednotlivých terminologických systémů narážíme, však spočívají v užívání několika různých termínů pro tentýž jev či typ jmen, v různé obsahové náplni jednoho a téhož termínu v různých onomastických školách a dále v konkurenci mezinárodních a domácích termínů. Je jasné, že mnohoznačnost a neurčitost termínů vede k nejasnostem a někdy lze jen z připojených příkladů porozumět, co autor míní. Neurčitá terminologie ovšem nemůže uspokojivě plnit svou funkci. Časem se sice termíny zpřesňují a ustalují, ale nebude-li tento postup koordinován, bude stabilizace dlouhodobým procesem s nejistým výsledkem. Proto by používaná terminologie měla být výsledkem kolektivní práce a dohody, popř. lze uvažovat o jejím závazném uzákonění (srov. Svoboda 1961: 134).

Z tohoto důvodu bylo na 21. mezinárodním kongresu onomastických věd v Uppsale v r. 2002 navrženo ustanovit při International Council of Onomastic Sciences (ICOS) speciální komisi onomastiků, jejichž cílem by bylo – na základě existujících slovníků onomastické terminologie a excerpcí onomastických prací

– sestavit mezinárodní příručku užívaných onomastických termínů spolu s jejich definicemi (Harvalík 2005a, tam i další literatura). Tato terminologická skupina, která pracuje při předsednictvu ICOS, byla založena na zasedání předsednictva ICOS v r. 2004 (26. – 27. března) v Praze. Je složena ze zástupců jednotlivých jazyků či jazykových skupin, zemí, regionů a onomastických škol, využívá však spolupráce i s onomastiky z dalších zemí, kteří stojí mimo ni. V letech 2004–2009 a znovu od r. 2011 je jejím vedoucím Milan Harvalík, v letech 2009–2011 ji vedla Julia Kuhn.

Vzhledem k dlouholetým tradicím termínů vžitých v jednotlivých onomastických školách činnost skupiny nespočívá v nějaké unifikaci, která by striktně odstraňovala či potlačovala existující a používané termíny a násilím zaváděla jiné (srov. Harvalík 2005b, 2007). V první fázi její práce (2004–2005) šlo pouze o zjištění současného úzu, tedy o přístup převážně deskriptivní. Členové skupiny nejprve prostřednictvím e-mailové diskuse a na svých zasedáních sestavili relativně malý (zhruba 80) soubor klíčových onomastických termínů (tedy těch, jejichž užití se neomezuje jen na několik málo jazyků či onomastických škol a které nemají příliš úzký či specifický význam) v angličtině a na základě komparace je doplnili definicemi a konkrétními příklady. Při jednání na mezinárodním onomastickém sympoziu v Zadaru (září 2004) byly výběr hesel i definice termínů konzultovány rovněž s dalšími odborníky – onomastiky z Chorvatska, Ruska, Finska, Lotyšska, Itálie a Jižní Afriky, jejichž názory nezanedbatelně přispěly k celkové podobě slovníku. Záměrem bylo uvádět takové definice a příklady, které by byly srozumitelné odborníkům i laikům, cílem pracovní skupiny však zároveň bylo poukázat na rozdíly mezi různými existujícími definicemi. Další zasedání terminologické skupiny proběhlo v rámci jednání předsednictva ICOSu v Brightonu (1.–2. duben 2005), kde se znovu podrobně diskutovalo o jednotlivých termínech, jejich definicích i uváděných příkladech. Výsledek této práce – trojjazyčná verze základního seznamu onomastických termínů v oficiálních jazycích ICOSu (angličtině, němčině a francouzštině) – byl představen na 22. mezinárodním kongresu onomastických věd v Pise (28.8.–3.9. 2005).

V letech 2005–2008 se v práci na základním seznamu onomastických termínů nadále pokračovalo, a to na základě vyjádření členů terminologické skupiny a předsednictva ICOSu. Ve stejném období byla rovněž E. Caffarellim a M. Harvalíkem zorganizována mezinárodní anketa o onomastické terminologii. Zúčastnilo se jí téměř 40 předních onomastiků z celého světa a jejich odpovědi byly uveřejněny v italském onomastickém časopise *Rivista Italiana Onomastica* (Harvalík – Caffarelli /eds./ 2007). Výsledky ankety byly zohledněny v další práci terminologické skupiny.

Dalším důležitým stimulem se stala rovněž spolupráce s UNGEGN Working Group on Terminology. Z iniciativy jejího vedoucího, Staffana Nyströma (Švédsko), se během 23. mezinárodního kongresu onomastických věd v Torontu

uskutečnila schůzka zástupců obou terminologických pracovních skupin (18. srpna 2008). Jedním z výsledků tohoto jednání bylo ustavení společné terminologické komise, která se skládá ze tří zástupců terminologické skupiny při předsednictvu ICOS (Richard Coates, Milan Harvalík a Mats Wahlberg) a ze tří zástupců UNGEGN Working Group on Terminology (Isolde Hausner, André Lapierre a Staffan Nyström).

S historií a prvními výsledky práce terminologické skupiny při předsednictvu ICOS stejně tak jako s dalšími plány práce byly seznámeni účastníci generálního zasedání ICOSu na kongresu v Torontu. Další důležité jednání, už pod vedením J. Kuhnové, se uskutečnilo v prosinci 2010 ve Vídni. Přítomní členové skupiny tam základní seznam onomastických termínů a jejich definice doplnili a aktualizovali podle reakcí, které se v mezidobí shromáždily. Na schůzku ve Vídni navázalo jednání v Uppsale (duben 2011) a schůzka prostřednictvím Skypu (srpen 2011), během nichž byl seznam připraven do podoby, která byla prezentována na 24. mezinárodním kongresu onomastických věd v Barceloně (5.–9. 9. 2011) a následně zveřejněna na internetových stránkách International Council of Onomastic Sciences (Harvalík 2014).

Většina termínů je spojena s jednotlivými třídami a typy proprií (např. *osobní jméno*, *exonymum*, *hodonymum*). Zvláštní pozornost si do budoucna zaslouží zejména pojmy vztahující se k teorii a metodologii onomastiky, i když právě zde lze očekávat největší diference mezi užitím určitých termínů v jednotlivých jazycích a onomastických školách.¹ Objevil se rovněž požadavek zaměřit se podrobněji na termíny z literární onomastiky. S ohledem na co největší přístupnost slovníku by bylo vhodné rovněž vytvoření dalších jazykových mutací.

Od roku 2011 do současnosti se vedle základní terminologické skupiny postupně budují další, specializované skupiny, jejichž členové se zaměří na podrobnější zpracování terminologie jednotlivých onomastických disciplín (teorie a metodologie, antroponomastika, toponomastika, chrématonomastika, literární onomastika...) a pokračuje se v navazování kontaktů s onomastiky, kteří by na základě základního seznamu onomastických termínů v oficiálních jazycích ICOSu vytvořili jeho verze ve svých národních jazycích.

Vzniklý terminologický slovník poslouží jako příručka pro snazší orientaci v národních onomastických terminologiích a zároveň se stane východiskem pro další fázi práce terminologické skupiny, v níž bude možné na základě analýz jednotlivých označení a jejich definic přistoupit k preskripci, přesněji řečeno k doporučením, které termíny užívat a jak je chápat. Při posuzování vhodnosti užívaných termínů je nutné brát v úvahu několik faktorů, o jejichž důležitosti panna je mezi onomastiky obecně shoda (srov. Svoboda 1961: 323–324, Witkowski 1995: 293).

¹ Příkladem nevyhraněnosti a nevyjasněnosti onomastické terminologie je užití termínu *funkce* – R. Šrámek (1999: 22) zaznamenal 36 onomastických termínů s uvedeným výrazem.

Protože onomastika patří svou podstatou mezi lingvistické disciplíny, musí být i onomastické termíny v korelaci s lingvistickými. S ohledem na interdisciplinární charakter onomastiky a její blízkou spolupráci s dalšími obory je však zároveň třeba, aby onomastické termíny byly používány (nebo aspoň přijatelné) i pro představitele nelingvistických disciplín, zvláště pro geografy, kartografy a historiky.

Základní termíny cizího původu je třeba užívat ve všech jazycích ve stejné platnosti. Pro snazší srozumitelnost se jako vhodné jeví mít pro hlavní pojmy a jevy k dispozici mezinárodní termíny, i když existují domácí. Mezinárodní termíny a jejich domácí ekvivalenty musí být užívány v naprosto stejném významu (např. *Tiername*, *Zoonym*).

Postupným vývojem by se mělo docílit plné korespondence mezi národními termíny označujícími tentýž jev v jednotlivých jazycích (např. německé *Namenverleihung*, anglické *name bestowal*, francouzské *dation d'un nom*) a usilovat o to, aby byla vyloučena víceznačnost nebo užívání těchto termínů jednou ve významu širším, podruhé v užším. Užívání synonymních termínů (nejde-li o národní a mezinárodní dubletu, např. v němčině *Raumname*, *Choronym*) by mělo být postupně omezováno.

V souvislosti s konkurencí domácích a mezinárodních onomastických termínů je nutné konstatovat, že pohled onomastiků na uvedenou problematiku není jednotný (srov. Harvalík 2003). T. Witkowski (1995: 288) argumentuje faktem, že použití internacionalismů je nutností pro každou disciplínu, a tedy i pro onomastiku, a odmítá názor, že internacionalismy nebudou srozumitelné laikům nebo představitelům jiných oborů, popřípadě že je nebudou akceptovat. Užití domácích termínů připouští v pracích popularizačního charakteru. Naproti tomu Z. Kaletová (Kaleta 1998: 78) nedoporučuje nahrazovat domácí termíny cizími vzhledem k tomu, že domácí jsou srozumitelnější, a uvádí, že národní termíny jsou běžnější i v západní Evropě. Nové termíny cizího původu lze podle jejího názoru akceptovat jen tehdy, existují-li v jazyce příbuzné výrazy, jejichž význam je obecně známý, např. v polštině *kosmonim*, který si uživatel jazyka dokáže spojit s apelativy *kosmos* a *kosmonauta*, nebo *zoonim*, příbuzný s běžně známými výrazy *zoologia* a *ZOO*. Pokud se příbuzné výrazy v jazyce nevyskytují, je lépe cizí termíny nezavádět, popřípadě je uvádět až na druhém místě za domácím termínem.

Je samozřejmé, že pokud v jazyce vedle sebe existuje domácí termín a jeho mezinárodní ekvivalent, musí mít oba výrazy bezpodmínečně tentýž význam. K užívání domácího či mezinárodního termínu je pak možno přistupovat z funkčního hlediska a formy volit v závislosti na adresátech, jimž je text určen. Jsou-li formy plně ekvivalentní, je v textu určeném i neonomastikům optimální uvést při prvním výskytu termínu obě. To umožňuje synonymické termíny v textu střídát, což přispívá k jeho větší stylistické propracovanosti, zároveň to však nebrání terminologické jednoznačnosti. Paralelní fungování obou výrazů pak nenásilně čtenáře

seznamuje i s méně známým členem terminologické dvojice, což následně zjednodušuje četbu těch odborněji koncipovaných textů, v nichž převažují internacionalismy.

Praxe ukazuje, že internacionalismy není nutné či dokonce vhodné zavádět ve všech případech, zvláště u okrajových skupin vlastních jmen. Jako zcela oprávněný se jeví požadavek nepřetěžovat terminologii zvláštními názvy pro všechny druhy objektů (srov. *Osnoven sistem i terminologija na slovanskata onomastika* 1983: 9). U těch skupin vlastních jmen, které stojí v centru pozornosti onomastických výzkumů, jsou mezinárodní označení na místě, na druhou stranu lze pochybovat o opodstatněnosti vzniku a užívání některých velmi úzce specializovaných (periferních) termínů cizího původu (byť mohou být srozumitelné), jako např. *rheitronymum* ‚vlastní jméno potoka‘, *krénonymum* ‚vlastní jméno studánky‘ a *hipponymum* ‚vlastní jméno koně‘.

V souvislosti s nejnovějšími trendy, které se v poslední době uplatňují ve výzkumech vlastních jmen a které si vynutily vznik a užívání nových termínů či modifikace v definicích termínů stávajících, je zjevné, že nastal čas k tomu, aby bylo iniciováno nové, doplněné a rozšířené vydání příručky *Osnoven sistem i terminologija na slovanskata onomastika*, od jejíhož vydání uplynulo už více než třicet let. To plně koresponduje se záměry autorů, kteří s ohledem na tuto skutečnost publikaci strukturovali (srov. *Osnoven sistem i terminologija na slovanskata onomastika* 1983: 71, Olivová-Nezbedová 1998: 49).

Nezbytným předpokladem pro tuto práci je důkladná excerpce slovanských onomastických prací z posledních let, komparace takto zjištěných termínů a jejich přesné definování, které vyloučí víceznačnost a užívání týchž termínů v různých významech. Vedle termínů označujících jednotlivé skupiny či typy vlastních jmen si zvláštní pozornost zaslouží zejména pojmy vztahující se k teorii a metodologii slovanské onomastiky.

Při posuzování vhodnosti termínů je nutné brát v úvahu dva hlavní faktory, které mohou být v určitých případech protichůdné: vžitost termínů a jejich systematická. Příklad střetu obou těchto hledisek nacházíme i v *Základním systému a terminologii slovanské onomastiky*. Jednou z hlavních zásad uplatněných při jeho tvorbě bylo systematické hledisko – u mezinárodních termínů bylo sjednoceno užívání výrazů *onomastika* pro vědu zabývající se vlastními jmény, *onymum* pro vlastní jméno a *onymie* pro soubor vlastních jmen. Analogicky jsou pak tvořeny a užívány termíny *antroponomastika*, *antroponymum*, *antroponymie*, *toponomastika*, *toponymum*, *toponymie*, *chrématonomastika*, *chrématonymum*, *chrématonymie* aj. Proti tomu však byly na základě dosavadního úzu v určitých jazycích zachovány i termíny odchylně tvořené, např. *antroponomika* (ruština), *antropo-nimija* (bulharština) – obojí ve smyslu ‚onomastická disciplína zabývající se zkoumáním osobních jmen‘.

V souvislosti s potřebou širší mezinárodní komunikace se při přípravách nového vydání slovníku slovanské onomastické terminologie ukazuje jako velmi

vhodné uvést vedle německých termínů a definic i jejich ekvivalenty v jiných jazycích, především v angličtině a francouzštině, případně však i v dalších světových či evropských jazycích (např. ve španělštině nebo v italštině). Zásadou propracovaných teoreticko-metodologických principů a systematického zpracovávání jednotlivých onymických systémů totiž vychází slovanská onomastika z mezinárodního srovnání velice dobře, řada poznatků se však vzhledem k jazykové bariéře v zahraničí obtížně uplatňuje. V zájmu lepšího proniknutí do celosvětového povědomí by proto bylo vhodné více seznamovat s výsledky práce slovanských onomastiků v cizině, a to především publikováním ve světových jazycích v zahraničních časopisech a sbornících a účastí na mezinárodních kongresech a konferencích. Stále je ještě bohužel pravidlem, že v některých onomastických bibliografiích sestavovaných v zahraničí se záznamy o slovanské produkci objevují jen sporadicky a víceméně nahodile (srov. Lawson 1995).

Prínos nového, aktualizovaného vydání *Základního systému a terminologie slovanské onomastiky* – za předpokladu, že bude náležitě respektováno – by tedy byl několikanásobný. Existence jednotného slovanského terminologického systému může položit základy k budoucímu slovníku mezinárodní onomastické terminologie a zároveň ulehčí prezentaci výsledků, k nimž při svých výzkumech slovanská onomastika dospěla, na mezinárodním fóru.

LITERATURA

- Bauer 1985: G. Bauer, *Namenkunde des Deutschen*, Bern – Frankfurt am Main – New York: Peter Lang.
- Dalberg 1997: V. Dalberg, Zum fragwürdigen proprialen Status der Ethnonyme. In: K. Hengst – D. Krüger – H. Walther – I. Bily (eds.), *Wort und Name im deutsch-slavischem Sprachkontakt. Ernst Eichler von seinen Schülern und Freunden*, Köln – Weimar – Wien: Böhlau Verlag, 33–47.
- Harvalík 2003: M. Harvalík, K současnému stavu slovanské onomastické terminologie. In: M. Biolik (ed.), *Metodologia badań onomastycznych*, Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, 43–49.
- Harvalík 2005a: M. Harvalík, Towards a New Millennium – Towards a Common Onomastic Terminology? In: E. Brylla – M. Wahlberg (eds.), *Proceedings of the 21st International Congress of Onomastic Sciences, Uppsala 19–24 August 2002, 1*, Uppsala: Uppsala Universitet, 161–171.
- Harvalík 2005b: M. Harvalík, Zum heutigen Stand und zu Perspektiven der Entwicklung der onomastischen Terminologie. In: A. Brendler – S. Brendler (eds.), *Namenforschung morgen. Ideen, Perspektiven, Visionen*, Hamburg: Baar-Verlag, 55–59.
- Harvalík 2007: M. Harvalík, K voprosu o sovremennoi onomastičeskoj terminologii. *Voprosy onomastiki*, 4, 5–13.
- Harvalík 2014: M. Harvalík, Towards a Common Onomastic Terminology? The Next Step. In: J. Tort i Donada – M. Montagut i Montagut (eds.), *Els noms en la vida quotidiana. Actes del 24 Congrés Internacional d'ICOS sobre Ciències Onomàstiques. Annex*, Barcelona: Generalitat

- de Catalunya, 21–25 (dostupné z <http://www.gencat.cat/llengua/BTPL/ICOS2011/cerca-dor.html?captasec=1>, citováno 2. 5. 2016)
- Harvalík – Caffarelli (eds.) 2007: M. Harvalík – E. Caffarelli (eds.), Onomastic terminology: an international survey / Terminologia onomastica: un'inchiesta internazionale. *Rivista Italiana di Onomastica*, 13, 181–220.
- Kaleta 1998: Z. Kaleta, Kierunki i metodologia badań. Terminologia. In: E. Rzetelska-Feleszko (ed.), *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*. Warszawa – Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN, 45–81.
- Lawson 1995: E. D. Lawson, *More Names and Naming. An Annotated Bibliography*, Westport, Connecticut: Greenwood Press.
- Olivová-Nezbedová 1998: L. Olivová-Nezbedová, K hierarchii onomastických termínů podle objektů pojmenovaných vlastními jmény. *Acta onomastica*, 39, 46–54.
- Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika* 1983: *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika. Osnovnaja sistema i terminologija slavjanskoj onomastiki. Grundsystem und Terminologie der slawischen Onomastik*, Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnoste – Međunaroden komitet na slavistite – Komisija za slovenska onomastika.
- Podof'skaja ²1988: N. V. Podof'skaja, *Slovar 'russkoj onomastičeskoj terminologii*, Moskva: Nauka.
- Svoboda 1961: J. Svoboda, K slovanské onomastické terminologii. In: W. Taszycki (ed.), *I Międzynarodowa Slawistyczna Konferencja Onomastyczna. Księga referatów*. Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 127–136.
- Šrámek 1999: R. Šrámek, *Úvod do obecné onomastiky*, Brno: Masarykova univerzita.
- Šrámek 2003: R. Šrámek, Tematizace slovanské onomastické terminologie. In: M. Biolik (ed.), *Metodologia badań onomastycznych*, Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, 31–42.
- Witkowski 1995: T. Witkowski, Probleme der Terminologie. In: E. Eichler – G. Hilty – H. Löffler – H. Steger – L. Zgusta (eds.), *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik I*, Berlin – New York: Walter de Gruyter, 288–294.
- Zgusta 1995: L. Zgusta, Systematická terminologie onomastiky. *Acta onomastica*, 36, 262–272.
- Zgusta 1996: L. Zgusta, Names and Their Study. In: E. Eichler – G. Hilty – H. Löffler – H. Steger – L. Zgusta (eds.), *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik II*, Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1876–1890.
- Zgusta 1998: L. Zgusta, The Terminology of Name Studies (In Margine of Adrian Room's *Guide to the Language of Name Studies*). *Names*, 46, 189–203.

Milan Harvalik

SLAVIC ONOMASTIC TERMINOLOGY IN THE INTERNATIONAL CONTEXT

Summary

The first part of the paper analyses some examples of particular terms and their meanings as used in both Slavic and non-Slavic onomastics. It attempts to illustrate the differences between different languages and onomastic schools and to show how the further development of onomastics could be improved by means of adopting a more unified terminology.

Further on, the paper provides information about the activities of the International Council of Onomastic Sciences (ICOS) Terminology Group from its establishment in 2004 to the present day, especially work carried out on the list of key onomastic terms (in English, French and German) which has been published on the ICOS website, the aim of which is to serve as a handbook for easier orientation in national onomastic terminologies.

The paper also aims to lay the ground for a new, revised and enlarged edition of the *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika* (the Basic System and Terminology of Slavic Onomastics), and gives some suggestions and recommendations on how to proceed when working with onomastic terminology.

Keywords: onomastics, terminology, International Council of Onomastic Sciences, Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika

